

ANADOLU BEYLİKLERİNDE Devlet Teşkilatı ve Toplum Hayatı

Erdi BATUR
E. Vali

Anadolu Beyliklerini kuranlar, ilk yurtlarından batıya doğru göç ederek Anadolu'ya giren ve uçlara yerleşen Türkler idi. Onların yönetim anlayışında Orta Asya Türk geleneğinin etkisi vardı.

1 3. yüzyılın sonunda Anadolu Selçuklu Devletinin kuvvetten düşerek, yıkılışından sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde kurulan "Tevaifi Mülük" adıyla anılan Türk Beyliklerinin egemen olduğu dönem başlar. Büyüklü küçüklü olmak üzere sayıları yirmiyi geçen, birçok siyasal ve toplumsal olaylar sonunda meydana çıkan beylikler 16. yüzyılın başına kadar gelen süreçte Anadolu'nun tarihi çehresini özetler.

Bu dönem Türk tarihi yönünden ilginçtir. Çünkü; 1018'de başlayan ilk Türk akınları 1040'lerden sonra artarak, ardında Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın 1071'de Malazgirt Meydan Savaşını kazandıktan sonra Anadolu kapıları Türklere açıldı. Anadolu'da ilk büyük Türk Devleti Sultan'ın oğlu Süleyman Şah'ın kurduğu Anadolu Selçuklu Devleti oldu. Anadolu beylikleri bu devletin birer unsuru idiler. Anadolu Selçuklu Devleti zayıflayıp, ortadan kalkmasından sonra bağımsız birer devlet haline geldiler.

Osmanlı Devleti başlangıçta bunlar arasında küçük beylik iken gelişerek, büyük bir imparatorluk haline dönüşmüş, üç kıtada hükümlanlığını devam ettirerek, altı asrı aşan Türk kültür çevresinin ve İslam dünyasının tek cihan temsilcisi olmuş-

Osmanlı Devleti başlangıçta küçük bir beylik iken gelişerek, büyük bir imparatorluk haline dönüşmüş, üç kıtada hükümlanlığını devam ettirerek, altı asrı aşan Türk kültür çevresinin ve İslam dünyasının tek cihan temsilcisi olmuştur.

tu. Bu dönemin kurumları, kültürü, devlet teşkilatı Osmanlı dönemi için büyük önem taşır.

DEVLETİN YÖNETİM ANLAYIŞI

Anadolu Beyliklerini kuranlar, ilk yurtlarından batıya doğru göç ederek Anadolu'ya giren ve uçlara yerleşen Türkler idi. Onların yönetim anlayışında Orta Asya Türk geleneğinin etkisi vardı. Anadolu Türk Selçuklu Devleti egemenliğini devam ettirdiği dönemde yönetici kadrolarını oluşturanlar, büyük ölçüde Büyük Selçuklu merkezlerinden Anadolu'ya gelmişler ve eski Türk

devlet yönetim anlayışını taşıyorlardı. Türkler İslam kültür çevresine girince bu görüşten de etkilendiler.

Geleneksel Orta Doğu yönetim anlayışına göre "Tebaa'nın adil bir yönetim altında güvenliği sağlandığında, daha fazla üretimde bulunur, fazla üretim sonucunda daha fazla vergi verir, bu suretle devlet zenginleşir. Devlet zengin olursa kuvvetli bir ordu besler. Böylece güçlü devletin adaleti, adil olur. Adalet, genel anlamda kuvvetlinin zayıfı ezmesini önlemektir. Bu ise devletin görevidir". Bu zamanlarda Nasihatname niteliğinde eserler, hükümdara devlet yönetiminde nasıl hareket edileceği bildiren eserler, bilgi ve deney sahibi kimseler tarafından kaleme alınmış örnek eserlerdi. Ünlü Selçuklu veziri Nizamı-mülk'ün Siyasetnamesi bu türdendir. Bu tür eserlerde, Tanrı tebaayı koruması ve onlara doğru yolu göstermesi için hükümdara emanet etmiştir. Buna karşılık tebaanın hükümdara mutlak itaat etmesi düşüncesi hakimdi. İslam hukukçularının geliştirdiği halifelik teorisi de bu anlayışa benzerlik gösterir. Türk geleneğinde adalet, devlet yönetiminin temelini oluşturmaktadır. Orta Asya Türklerinde Hakan'ın koyduğu kurallar, töre ya da yasalarda, kuvvetlinin zayıfı ezmesini önlemek, genel güvenliği sağlamak esas alınıyordu. 735 Yılın-

da Göktürk Kitabelerinde Bilge Kağan, adaleti tesis etmekle ögünür. Kutadgu Bilig'de çizilen hükümdar tipinin bütün nitelikleri görülür.

Bu kaynaklardan beslenen ve Osmanlı döneminde en gelişmiş şekliyle görülen yönetim anlayışının, Beylikler döneminde de geçerli olduğu ve devlet başkanları tarafından uygulandığı ifade edilir. Kendilerine sultan diye bahsedilen beylerin, yer yüzünde kendilerine hükümdarlığın Tanrı tarafından verildiği ve Tanrı'dan alınan yetki ile reayayı güven içinde tutmakla görevlendirilmiş olmalarını ifadeyle yine adil sıfatı ile anılmaları, ümmetin sahibi kabul edilmeleri bu anlayışın sonucudur.

HÂKİMİYET ANLAYIŞI

Anadolu Beyliklerinde hükümdarlık anlayışı Büyük Selçuklu anlayışının aynısı idi. Devlet, hanedanın müşterek malı sayılıyordu. Devleti aile arasından seçilen Başbuğ yönetirdi. Ailenin diğer bireyleri, ülkenin çeşitli yerlerinde valilik yapmak ve geniş iktâ'lara sahip olmak suretiyle iştirak haklarını gösterirlerdi. Bu yöntemin faydası da vardı. Baştaki Ulu Bey'in ölümü halinde başa geçecek hanedan mensubu, gençlik çağlarında devlet yönetimini öğreniyordu. Şehzadeler önemli otoritesini kuvvetle hissettirip vilayetlere atanmak suretiyle ülkenin her yönünde hanedan otoritesini kuvvetle hissettiriyor, gönderilen valilikte, merkez örgütüne benzer yönetim kurumlarına sahip olarak kendi bölgelerinde oldukça bağımsız hareket ederlerdi.

Anadolu Türkmen Beyliklerini ziyaret etmiş olan İbn Batuta ülkenin şehzadeler arasında bölüşürme yöntemini kaydetmiştir. Osmanlı Devleti ilk dönemlerinde bu sistemin uyguladığını kayıtlar işaret eder. Osman Gazi, Bizans kuvvetlerine karşı kazandığı zaferden sonra Karacahisar Sancağını oğlu Orhan

Fotoğraf Kaynak: <https://www.tarihsinifi.com/5834/anadolu-beylikleri.html>

Gazi'ye verdi. Daha sonraları şehzadeler daima Anadolu'daki eski beylik merkezlerine atanmışlardır.

A. MERKEZ TEŞKİLATI

Ulu Bey

Devletin reisi Ulu Bey idi. Devlet, hanedanın müşterek malı sayıldığı için Ulu Bey'in atanması bir bakıma seçimle oluyordu. Devletin (Beyliğin) ileri bir hanedan üyesinin çevresinde toplanması ile onun Bey atanması kararı alınıyordu. Beylikler devrinde Beyler seçimle atanıyordu.

Osman Gazi'nin bir boy toplantısında Bey seçildiği söylenir. I Murat ve II Mehmet'in tahta geçişlerinde, babalarının vasiyeti kadar vezirlerinde büyük rolü olmuştur. Daha sonraki dönemlerde padişahlar "Allah'ın iniyeti ve ittifak-ı ara" ile tahta geçtikleri adet edinmişlerdi. Böylece başa geçen Ulu Bey'in nevbet denilen bando, tuğ ve sancakları vardı. Geleneğe uygun olarak adlarına hutbe okunur ve para bastırılırdı. Çünkü bunlar Beylerin egemenlik simgeleri idi.

Saray

Beylerin kendilerine göre saray teşkilatı bulunurdu. Mesalikül-Ebsar adlı eserde, Germiyan hükümdarı İ.Yakup Bey'in sarayında, sultanlara özgü köleleri, mutfağı, ahırları,

şahane elbiseleri olduğu, ayrıca sarayda hacib (saray nazırı), candar, çaşnagir, emiri ahur gibi görevliler bulunduğu ifade edilir.

Anadolu Beylikleri, egemenlik alanları küçük olmasına rağmen her biri köklü bir kültür ve uygarlığı devam ettiriyordu. Bunlar göçebe bir boy beyinin etrafında toplanmış birkaç

Anadolu Beyliklerinde hükümdarlık anlayışı Büyük Selçuklu anlayışının aynısı idi. Devlet, hanedanın müşterek malı sayılıyordu. Devleti aile arasından seçilen Başbuğ yönetirdi. Ailenin diğer bireyleri, ülkenin çeşitli yerlerinde valilik yapmak ve geniş iktâ'lara sahip olmak suretiyle iştirak haklarını gösterirlerdi.

Anadolu Beyliklerinde ülke, bölümlere ayrılmıştı. Bunlar temel yönetim birimleriydi. Buralara iki yönetici atanırdı.

yüz atlının, devamlı yağma hareketleri ile hayatlarını devam ettiren alelade bir siyasi grup değillerdi. Böyle olduğu içindir ki, içlerinden Osmanlı Beyliği, önce Anadolu Türk Birliğini sağladıktan sonra Rumeli'ye geçerek, büyük fetihler arkasından benzeri bulunmayan üç kıtada egemenliğini sürdüren büyük bir imparatorluğun temelini attı.

Divan

Beyliklerde Selçuklu Divanı'nı andıran küçük çapta divan bulunurdu. Devlet yönetimi için gerekli olan böyle bir teşkilatın Osmanlı da vezirlerle birlikte varlığı kayıtlarda sabittir. Karamanoğlu Mehmet Bey, ülkede resmi dilin Türkçe olması hakkında "*Bugünden sonra divanda, dergâhta, barigahta, mecliste ve meydanda, Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır*" ünlü tarihi fermanında geçen "divan" sözü de önemli bir delildir (13 Mayıs 1277)

Divan, Ulu Bey'in başkanlığında; vezirler, kazaskerler, nişancı ve büyük komutanlardan oluşan ülkenin en büyük yönetim örgütü idi. Herkesin başvurabildiği ve adalet isteyebildiği en yüksek mahkeme görevini yapardı. Osmanlılar kendilerinden önceki beyliklerin devlet yönetimine ait kuralları ve düzenledikleri yasaları benimseyip, geliştirerek uygulamışlardır.

Taşra Yönetimi

Anadolu Beyliklerinde ülke, bölümlere ayrılmıştı. Bunlar temel yönetim birimleriydi. Buralara iki yönetici ata-

nırdı. Biri, hanedan mensubu veya askeri kanattan güvenilir biri olan Mirliva idi ki, hükümdarın siyasi otoritesini temsil ediyordu. Diğeri ise, yargı gücünü temsil eden Kadı idi. Mirliva, kadının hükmü olmaksızın hiç kimseyi cezalandıramazdı. Kadı da mirlivanın kuvvetine dayanmadan hükmünü yerine getiremezdi. Her iki görevli de doğrudan merkeze karşı sorumlu idiler ve bir tür birbirlerinin denetimini yapmaktaydı.

Mirliva

iki asıl görevi vardı.

1. Askeri Görevi; kapısı, halka ve emrindeki Tımarlı Sipahi ile birlikte daima açık, hazır bir askerdir. Çağrıldığı anda sefere katılmak ve savaşlarda bulunmak zorundadır.
2. Yönetim Görevi; bölgesindeki halkın güveni ve düzenini sağlamakla görevlidir. Görevleri,
 - a. Merkezin emirleri ve kadı hükümlerinin uygulanmasını sağlamak,
 - b. Suç işlenmesini önlemek,
 - c. Suç işlendiğinde, suçluyu yakalayıp, cezalandırılmasını sağlamak.

Bu görevlerin yerine getirilmesi için mirliva'nın emri altında Zaim denilen bir görevli bulunmakta ve bu görevli yanındaki yeter sayıdaki yardımcısıyla birlikte, bölgede kol gezerek bey adına işlem yapardı. Mirliva ve Zaim, kamu davası niteliğindeki sorunları kadı huzuruna getirmekte idiler. Adam öldürme, yaralama, hırsızlık, rahatsız edici sarhoşluk gibi suçlar, kişiler arasında anlaşmazlıklar, haksızlığa uğrayanın şikâyeti üzerine takip konusu olmakta ve bu hususlar mahkeme teşkilatının görevleri idi.

Zaim'den başka, mirliva'nın emrinde görev yapan ases veya yatakçı denilen gece bekçileri vardı. Bunlar geceleri sabaha kadar çarşı ve pa-

zarları dolaşarak esnafın ve evlerin güvenliğini sağlardı. Ayrıca Anadolu şehirlerinde, özel bir teşkilat tarafından korunan hisar'da beldenin kıymetli eşyaları burada saklanır, tehlike anlarında halkın sığınağı olarak kullanılırdı.

Kadı

Kuralların uygulanıp, yorumlanmasında olan bilginler (ulema) sınıfı vardı. Dini ve akli bilimlerin okutulduğu medreselerde yetişen bu sınıf mensupları sosyal ve siyasi hayatta önemli rol oynamıştır. Genellikle ulema üç ayrı kolda önemli görevler yüklenmişti.

1. Tedris (öğretim)
2. İfta (fetva), karşılaşılan sorunları şeriata uygun olarak çözümlenmesi için İslam hukukuna göre yorumlanması,
3. Kaza (yargı)

Kadı yargı görevini yerine getiren kimsedir. Bu görev, aslında İslam hükümdarlarına aittir. Mümkün oldukça onun tarafından yerine getirilmesi esastır. Ancak işler çoğalınca ve İslam ülkeleri genişledikçe kaza yetkisi kadılarına verilmiş ve kadılık müessesesi giderek gelişmiş ve büyük önem taşıyan bir görev haline gelmiştir. Osmanlı kayıtlarına göre Anadolu Beylikleri vilayetlerinde adli işlere bakan Büyük Kadı vardı.

Hükümdar berati ile atanan kadılar, şeriati uygulayarak anlaşmazlığı çözümlenme yanında, hükümdarın emrettiği her konuda hüküm vermekle yetkili kılındığından idari-askeri-mali-beledi işlerle uğraşırlardı. Her çeşit davaları dinleyip çözümlenmek ve hükme bağlamaktan başka, nikah kıyımına, tereke taksimine, yetim ve kimsesizlerin mallarını korumaya vasi atamaya, vakıf mallarını gözetmeye yetkili ve görevli idi. Ayrıca bugünün noter hizmetleri kadı huzurunda yapılırdı.

Mahkemelerde kadı'dan başka, yeteri kadar mülazım (kadı yardımcısı), katip, davalıları mahkemeye çağırın muhızrlar bulunurdu. Kadı aynı zamanda bir yönetici idi. Bölgesine gelen görevlinin atamasını gerçekleştirirdi. Ayrıca müderris, imam, emin, muhtesib vb. görevlileri denetlerdi.

Beyliklerde bugünkü anlamda bir mahalli idare kuruluşu yoktu. Geleneksel yönetim anlayışına uygun olarak hükümdarın görevleri arasında idi. Bu görev onun atadığı görevliler tarafından yerine getirilirdi. Bu görevlilerin en önemlisi Muhtesib idi ve kadı ile birlikte çalışırdı. Birlikte yaptıkları işler şunlardı;

- Çarşı ve pazarlarda satılan bütün malların fiyatlarını tespit etmek ve bunun uygulanmasını sağlamak,
- İstifçilerle şehrin ihtiyacı olan maddeleri diğer yerlere kaçıranları takip etmek ve cezalandırmak,
- Bozuk, kötü ve eksik tartıp, satan esnafı denetlemek ve cezalandırmak.

Muhtesib, bu işleri yaparken kadı'nın hükmünü almak zorundaydı.

Vakıf Müessesesi

Fetihler sonucunda kazanılan geniş topraklar İslam devletlerinde ıktâ ve temliklere sebebiyet verdi. Çok büyük servetlere sahip olan hükümdar, hükümdar ailesi, büyük devlet adamları ve emirler, zengin tüccarlar her türlü vakıflar kurdular. Kendi özel mülk ve gelirlerinden bir kısmını, kamu yararına süresiz olarak tahsis ettiler. Anadolu beylikleri ve özellikle Osmanlı zamanında vakıf müessesesi yeni bir güç kazandı.

Bugün devletin görevleri arasında sayılan öğretim, bayındırlık, sosyal yardım, sağlık işlerinin hemen hepsi vakıf sistemi sayesinde mükemmel

şekilde yönetildi. Okul, cami, imaret, Darüşşifa (hastane), çeşmeler, köprüler, hamamlar, hanlar, kervansaraylar, vakıf yolu ile inşa edilip, devamları sağlanıyordu. Bunların örneklerini Anadolu'da bugün hala görmekteyiz.

Vakıf sisteminin iki türlü yararı vardı. Birincisi kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi, diğeri ise han, hamam, imaret gibi binalar yapımı ile Türk şehirlerinin gelişmesini fayda sağlamasıydı.

Askerlik İşleri ve Ordu

Anadolu Beyliklerinde askeri kanun ve kurallar Türk Selçuklu Devletinin aynısı idi. Beyliklerde devletin hakim olduğu arazi bölümlere ayrılarak asker ve emirlere verilmişti. Bu yönetime "ıktâ" deniyordu. İktâ, Osmanlı karşılığı ile tımar sistemi, bir yerin vergi gelirlerini, devlete asker beslemek veya görevler yüklenme karşılığı emir ve sipahilere bırakılması demektir. Beyliklerde ordunun temelini ıktâ sahibi sipahiler oluşturuyordu. Sipahiler, savaş zamanında askerleri ile birlikte sefere katılmak zorunda oldukları gibi, ıktâ sahibi emirler de ıktâ'nın büyüklüğüne göre, belli sayıda asker beslemekle yükümlü idi. Tımarlı sipahi öldüğünde, tımarı erkek çocuğuna kalırdı. Karaman Beyleri Defterlerinde sipahi-zadegan, memlekette atadan ataya sahip olan Türk ailelerinden bahsedilir.

Anadolu Beyliklerinde, Tımarlı sipahi ordusunun yanında, hükümdarın maiyet kuvvetleri bulunduğu ifade edilir. İbn Batuta, Alaiye Beyi Karamanoğlu Yusuf Beyi ziyarete gittiği zaman, maiyetindeki askerin, kendisinin sağ ve solunda, emirleri ile vezirin daha aşağıda durduklarını belirtiyor. Yine aynı seyyah, Denizli Beyi İnanç'ın bayram namazına giderken yanında maiyet kuvvetleri olduğunu yazmaktadır. Osmanlı'da kapıkulu askerleri atlı idi. Bundan

Anadolu Beyliklerinde askeri kanun ve kurallar Türk Selçuklu Devletinin aynısı idi. Beyliklerde devletin hakim olduğu arazi bölümlere ayrılarak asker ve emirlere verilmişti. Bu yönetime "ıktâ" deniyordu.

başka beyliklerde boy ve oymak kuvvetleri de önemli yer tutardı.

Beylik ordularının savaş düzeni, Büyük Selçuklu savaş düzeninin aynısıdır. Osmanlıların Karamanoğulları ile yaptıkları savaşlarda eski Türk savaş düzeni uygulaması devam ettiği görülmektedir. 1. Beyazıt'ın Karamanoğlu ile yaptığı savaşta, her iki tarafın da kanatlar halinde yaptıkları, merkez-sağ-sol düzeni içinde birbirleri ile savaşı sürdürmüşlerdir. Hükümdarın yetmişmiş şehzadesi varsa, savaşlarda bunlar kanatlara komanda ederlerdi. Olmadığı takdirde komutan, güvenilir ve deneyli beyleri verilirdi. Hükümdar ordunun merkez hattında bulunup savaşı yönetirdi.

Anadolu Beyliklerinde ordu komutanına Subaşı adı verilirdi. Seyyahların verdiği haber ve rivayetlere göre beyliklerin büyüklük derecesine göre 20 binden 70, hatta 100 bine ulaşan askerlere sahip oldukları söylenir.

Denizcilik

Anadolu Beyliklerinde deniz kıyısına sahip olanların donanmaları vardı. Batı Anadolu'da Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe Oğullarının, güneyde Akdeniz kıyısında Hamid, kuzeyde Pervane Oğulları, daha sonra

Candaroğulları Beyliği'nin donanmaları bulunmaktaydı.

Aydinoğlu Umur Bey'in adalara, Rumeli'ye ve Karadeniz'e geçerek Eflak taraflarına girdiği deniz akınları Bizans'ı dehşete düşürmüştü. Beyliğin, İzmir ve Ayasuluğ (Selçuk) da olmak üzere iki tersanesi vardı.

Bergama ve Marmara taraflarına sahip olan Karesioğlu Yahşi Bey ve kardeşi Demirhan'ın deniz faaliyetleri üzerinde durulacak önemli olaylardı. Ayvalık ile Yalova yakınlarında Aydıncık ve Edincik'te iki deniz üsleri vardı. Buralardan harekete geçen gemiler, Bizans'ı güç durumda bırakıyordu. Osmanlılar Karesi Beyliği topraklarını kendi ülkesine kattıktan sonra, onların deniz siyasetini devralarak devam ettirdiler. Bu beyliğin birçok ünlü emiri de Osmanlı yönetiminde komutan olarak başarılarını sürdürmüşlerdir.

Kuzey Anadolu Sinop'ta Pervaneoğlu Gazi Çelebi'nin deniz faaliyetleri ünlüdür. 1322'de ölümünden sonra Sinop, Kastamonu'daki Candaroğullarına geçmiş ve denizcilik faaliyetleri devam etmişti. Candaroğlu İsmail Bey'in Sinop'taki tersanede yaptırdığı gemiler Osmanlı güçlerine örnek olmuştur.

Toprak Yönetimi

12. ve 14. Yüzyıllar arasında Anadolu Beyliklerinin devlet teşkilatına ait bilgilerin kıt olduğu ifade edilir. Bu konuda en önemli kaynak Osmanlı tahrir (sayım) defteridir. Tahrir defterleri, devlet sınırları içindeki bütün şehir, ilçe, nahiye ve köylerdeki vergi yükümlülerini, ne kadar vergi verdiklerini, bunların toplamını ve bütün sanat ile hizmet erbabını göstermektedir. Ayrıca bu defterlerin bir çeşidi olan mücmel (hülasa edilmiş) tahrir defterlerinde, devlet gelirlerinden ne kadarının, hangi amaçla kimlere, özellikle sipahilere (atlı eyalet askerleri) nasıl verildiği kayıt altındadır. Bu defterler arasında 15. ve 16. yüzyıllarda tutulmuş olanları Anadolu Beylikleri hakkında bilgi vermektedir.

Anadolu Türkler tarafından fethe dilip yurt haline getirildikten sonra toprak, Selçuk'larda olduğu gibi tasarruf edilmiş, kısaca büyük kısmı ıkta olarak Türk emir ve askerlere verilmiş, diğer kısımları da vakıf ve mülk olarak belli amaçlarla kullanılmıştı. Özet olarak toprak ıkta (tımâr), vakıf ve mülk olmak üzere üç bölüme ayrılıyordu.

İslam-Türk hukukuna göre, ülkenin bütün toprakları hükümdarıdır. Toprağın üç kısmından birinin kulla-

nabilmesi için mutlaka hükümdarın berati gerekir. Toprağı işleten, üretimde bulunan reaya (teba), toprak üzerindeki durumuna gelince, esas itibarıyla arazi devletin malı idi. Reaya üretimde bulunmak, boş bırakmamak, yerini terk etmemek suretiyle tasarruf ettiği toprağı istediği gibi kullanabilirdi. Toprak tasarrufu erkek çocuklara kalmakta, toprağın çıplak mülkiyeti devletin, kullanma (intifa) hakkı reayanındı. Reaya işlediği toprağı karşılık devlete vergi vermekle yükümlü idi. Bu vergiler iki kısma ayrılırdı. İlki, İslami kökenli olan öşür vergisidir. İkincisi de çift resmi veya raiyat resmi denilen vergiydi. Bunlar da kullanılan toprağın büyüklüğüne, kullananın mali gücüne göre tespit ediliyordu.

Devlet ise, topraktan alacağı vergi ile devletin güvenliği ve halkın adalet içinde yaşamasını sağlamakla yükümlüydü.

Nüfus

1018 Yıllarında Anadolu'ya başlayan Türk (Oğuz) akınları keşif niteliğinde idi. Malazgirt Zaferine kadar geçen yıllar içinde yapılan savaşlar, Bizans direncinin kırılması ve sonuçta Anadolu'da Türklerin yerleşmesi hazırlığında mühim rol oynadı. Büyük Selçuklu sultanlarının siyasi düşünceleri de; çok sayıda Türkmen göçmenlerinin geçimlerini sağlamak ve onlara toprak bulmak idi. Tuğrul Bey, Alp Arslan ve Melikşah sultanlar Türkmenleri Anadolu'ya akınlar yapmaya yönelttiler. Böylece onları Bizans'a karşı bir kuvvet olarak kullanarak Türkmenlere yeni bir hayat, yeni bir yurt göstermiş oldular.

Anadolu'nun fethi ve arkasından Türkleşmesi böyle bir politikanın sonucudur. Türkmenler, Selçuklu sultanları tarafından desteklenerek kendi beylerinin komutasında akınlara başlayıp, Orta ve Batı Anadolu'ya kadar yayıldılar. Devamlı

Fotoğraf Kaynak: <https://tarihportali.net/miryokefalon-savasi-ozet>

ve uzun süreli akınlar sonucu ovaları, daha sonra engebeli arazileri fethettiler. 1048'de Erzurum ve çevresi, 1054'te Kars, 1057'de Malatya, 1059'da Sivas, 1067'de Kayseri, 1068'de Niksar, 1069'da Honaz Türklerin elinde idi. Bu fetihlere rağmen 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi'nin kazanılmasına kadar Anadolu, Türkler için güvenli bir yurt değildi. Çünkü Anadolu şehirlerinin büyük kısmı Bizans tarafından tahkim edilmiş ve ayrıca Türkmenleri devamlı olarak takip ediyorlardı.

26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi sonucunda, Bizans direnci kırılıncaya Türkler Anadolu'ya yayılmaya ve yerleşmeye başladılar. Zaferden sonra Anadolu'nun etnik yapısı birden değişme gösterdi. Artık buraya gelenler yerleşip, kendilerine yurt ediniyordu.

Anadolu Selçuklu Devleti kuruluşundan itibaren (1075) köylüler, tüccarlar, sanatkârlar, din adamları Anadolu'ya göçe başlamışlardı. 13. yüzyılın ikinci yarısında Türk Selçuklu Devleti, Moğol hâkimiyeti altına girince, uçlarda Türkmen beyliklerinin ortaya çıkması ve bağımsızlık kazanması ile Anadolu yeni bir Türkleşme ve canlılık dönemi başladı. Moğol baskısından kaçan Türkmenler, aynı ilk fetih döneminde olduğu gibi, büyük gruplar halinde Anadolu'ya girdiler. Bu yeni göç dalgasının nüfus yoğunluğu, Bizans'a karşı baskıyı arttırdı. Yeni gelenler de hemen fetihlere giriştiler. Harabeye dönmüş Bizans'ın Moğol önünden kaçan Türkmen saldırılarını önlemesi imkânsızdı.

Orta ve Batı Anadolu'daki Selçuklu Devleti, İlhanlı egemenliği altında idi. Fakat uçlarda ve dağlık yörelerde Türkmenler kuvvetli ve bağımsız idiler. Büyük sayıda din adamları, şeyhler, dervişler ve babalar, Moğollardan önce Azerbaycan, Türkistan ve İran'dan kaçarak Anadolu'ya gelmişlerdi. Bunlar yarı Şamanist

Türkmenlere İslam inançlarını tam anlamıyla benimsettiler ve uçlardaki savaşlar, dini nitelik kazandı. Bu durum yayılmayı arttırdı. Bu önemli tarihi olaylar sonucunda beylikler döneminde Anadolu bütün nüfusuyla bir Türk yurdu görünüşü kazandı. Osmanlı Tahrir Defterlerine dayanarak yapılan tahminler, Anadolu'daki Türklerin % 85-90 oranında yoğunluğa sahip olduklarını, bu oranın köylerde daha fazla olduğunu göstermekteydi. Bu durum gösteriyordu ki, Beylik ve eyaletleri hemen hepsinde Türk nüfusu Hıristiyan ve Yahudi nüfusa göre kıyaslanmayacak bir çoğunluk kazanmıştı.

B. TOPLUM HAYATI

Toplum hayatı, köy ve şehir yerleşme birimlerinin özelliklerine göre farklılık gösterirdi. Anadolu'ya gelen Türkmenler şehirlere yerleşirken, bir kısmı da köyler kurarak kendilerine yurtlar edinmişlerdir. Anadolu'da Türk fetihleri başladığı zamanlarda çeşitli kökenlerden gelme gayrimüslim köylü ve şehirli yerli halkta vardı. Savaş yılları bu yerli halkı hırpalamış, bunlarda korunan şehirlere yahut yakınlarına kaçırmıştı. Bu yüzden Anadolu Türk devletleri başlangıçta yeni köyler oluşturdu. Türkistan'dan gelen Türk köylü sınıfı, Anadolu'ya eski tarım kültürlerini getirmiş, göçebe olan Türk boyları 12. yüzyıldan başlayarak, iskan edilip köy hayatına geçmişlerdi.

Beylikler döneminde Anadolu köylüsü birbirlerinden çok farklı bulunmayan çiftçi ailelerden oluşuyordu. Türkler bir cami etrafında köylerini kurarlardı. Şehirler ise, tarım dışı üretimin yapıldığı yerleşim yeri idi. Bir yönüyle bütün uygar unsurları bünyesinde toplardı. Aynı zamanda Anadolu'nun çeşitli yönlerine giden yolların birleştiği bir ticaret merkezi idiler. Anadolu şehir hayatının gelişmesi siyasal ve toplumsal sürecin akışına uyarak 12. ve 13. yüzyıldan

Anadolu Selçuklu Devleti kuruluşundan itibaren (1075) köylüler, tüccarlar, sanatkârlar, din adamları Anadolu'ya göçe başlamışlardı. 13. Yüzyılın ikinci yarısında Türk Selçuklu Devleti, Moğol hâkimiyeti altına girince, uçlarda Türkmen beyliklerinin ortaya çıkması ve bağımsızlık kazanması ile Anadolu yeni bir Türkleşme ve canlılık dönemi başladı.

sonra daha da artmıştır. Konya, Kayseri, Sivas gibi eski ve büyük şehirlerde, büyük nüfus yoğunluğu Türkler ile birlikte Rum, Ermeni ve az sayıda Yahudi gibi nüfus ve çeşitli sınıf ve mesleklerle mensup olarak birlikte yaşıyordu.

Şehir halkının bir kısmı devlet hizmetinde bulunuyor, başkentte ise daha fazla çalışan oluyordu. Sarayın, mülki ve askeri erkânın yaşayış biçimleri farklı oluyordu. Zengin emlak sahipleri, birikmiş parasını ticaret sermayesi olarak kullanmakta, büyük tacirlerle ortak ticaret işlerine girişirlerdi.

Şehir halkının en yoğun kitlesi, el emeği ile yaşayan esnaf erbabı oluştururdu. Tacirler ülke içindeki diğer şehirlere ve ülke dışına gidecek kervanları düzenleyen, iç ve dış pazarlardan şehrin ihtiyacını karşılayan grup olarak zengin sınıfın parasını da işletir, ayrıca pazar ve panayır

Selçuklu İmparatorluğunun ana politikası, orta Asya'dan göç eden Türk boylarına yeni yurtlar bulmak olmuştur. Bu siyasi görüş, sultanları batıya doğru yönelterek, fetih hareketlerinin başlatılmasına ana sebep oldu.

arasında dolaşan kimselerdi. Pazarlardan alınan vergiden başka, şehre giren ve çıkan belirli eşyadan Tamga adlı vergi alınır ve bu şehir vergisinin en önemli kısmını oluştururdu.

Büyük şehirlerde sanatkârların, belirli yerlerde açık ve kapalı çarşıları vardı. Şehrin büyüklüğüne göre bu çarşıların büyüklüğü ve sayısı değişirdi. Şehirler bazı üretim dallarında uzmanlaşmıştı. Ankara yoğun bir sof üretim merkezi, Sivas aba ve çok iyi deri imal yeri olması örnektir. Büyük tacirler, kıymetli eşya satanlar ise kapalı ve korunan çarşılarda veya civardaki büyük hanlarda ticaret yaparak, kendilerine güvenli bir yer bulmuş olurlardı.

Çeşitli sanatlara mensup olanlar, loncalar halinde teşkilatlanmış oluyordu. Düzenli bir iç sıralamaya tabi olan bu kuruluşlar Ahi-Yiğitbaşı-Usta-Çırak düzeni içinde kendileri ile ilgili işleri görür, mensupları arasında ilişkileri düzenlerdi. Ücretlerin belirlenmesi, mal cinsleri ve fiyat tespiti loncalar tarafından yapılırdı. Devlet bu kuruluşların denetleyicisi ve yardımcı idi. Dini-tasavvufi esaslardan ve kahramanlık geleneklerinden esinlenen bu mesleki ahlak, mes-

lek mensupları arasında dayanışma sağlardı. Fütüvvet teşkilatına kadar çıkan Anadolu şehirlerindeki esnaf teşkilatı, çok kuvvetli topluluktu. Toplantı yerleri, tören ve gelenekleri vardı. Anadolu'da Ahiler adını alan bu hareketin en yoğun unsurunu esnaf kitlesi oluştururdu. Bu kuvvetli teşkilat, varlığını koruyarak şehir hayatında etkin rol oynamıştır.

C. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ

1. Türk tarihinde, Anadolu'nun Türk Yurdu haline getirilmesi ve bu ülkenin dünya tarihinde çok önemli rol oynamaları, kurduğu bağımsız devletler sayesinde olmuştur.

Selçuklu Türkleri, Anadolu'yu istila ve fetih hareketlerinin başlangıcından (1018), fetihlerin büyük ölçüde tamamlanmasına (1086) kadar geçen, yarım asrı aşan sürede, bu toprakları elinde bulunduran Bizanslılarla büyük bir azim ve kararlılıkla, sürekli mücadelede bulunmuşlardır. Bu mücadele, iki taraf ordularının çarpışması biçiminde geçmiş olmakla birlikte, kendilerine yeni bir yurt, yeni bir vatan bulma amacıyla, Anadolu'ya coşkun bir sel gibi akan Türk Milleti'nin mücadelesi şeklinde cereyan etmiştir.

Orta Asya Türkistan'ı ve Horasan'dan sahip oldukları bütün kültür ve medeniyet unsurlarıyla Batı'ya göç eden Türkmen topluluklarının iskân edilmesi, Selçuklu Sultanlarının kuvvetli irade ve kararlılığı ile bitmeyen azimli mücadelesi sayesinde olmuştur. Selçuklu Sultanlarının bu önemli tarihi sorunu çözmeleri, 1040 yılında Merv Şehrinde toplanan Büyük Kurultay kararlarının batı yönünde uygulanarak "Gaza Ruhı"yla yapılan fetih kararları sonucudur. Bu siyasi görüş ve politika dikkate alınacak olursa, bir millet halinde batıya göç eden Türk topluluklarına bir yurt, bir vatan bulmak gerekiyordu. Hatta zorunlu idi.

Selçuklu İmparatorluğunun ana politikası, orta Asya'dan göç eden Türk boylarına yeni yurtlar bulmak olmuştur. Bu siyasi görüş, sultanları batıya doğru yönelterek, fetih hareketlerinin başlatılmasına ana sebep oldu. Bu dönemde Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasal, ekonomik ve toplumsal durum da yayılma politikasına müsait idi.

Bu milli ve tarihi amacın gerçekleşmesi uğruna yapılmış olan Türk-Bizans mücadeleleri, Anadolu'nun bir Türk Yurdu ve Türkiye haline getirilmesine dek hiç durmaksızın başarıyla sürdürülmüştür. Bu fetih mücadeleleri Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulmasından (1075) başlayıp, yoğunlaşarak devam etmiştir. Türkler, deniz sahillerine de sahip olduktan sonra Avrupa devletleri ile çeşitli siyasi, ekonomik ve kültür ilişkilerinde bulundular. Bunun sonucunda Türk halkı zengin ve mutlu yaşama kavuştu. Bizans'la uzun süren mücadele sırasında harap olan Anadolu, Selçuklu döneminde yeniden imar edildiği gibi, yeni yerleşim merkezleri de kuruldu. Asya-Avrupa ve Afrika ticaret yolu üzerinde önemli konumda bulunan Anadolu, o devir dünya ticaret ve siyasetinde etkin bir rol oynamış ve bu ilişkiler Beylikler döneminde de belirgin bir yoğunluk kazanmıştı.

Türkiye Selçukluları döneminde resmi dil farsça idi. Fakat Beylikler döneminde Türkçe bütün Anadolu'da resmi ve ebedi dil haline gelmiş ve "DİL BİRLİĞİ" sağlanmıştı. Etnik durumda ise Türk nüfusu tam bir hakimiyet ve üstünlük gerçekleştirmiş. Selçuklular zamanında Haçlı ve Moğol istila ve tahribatı sebebiyle kaybolan kültür ve ekonomik etkinlik, Beylikler döneminde eski canlılığına kavuşmuştu. Dolayısıyla Türk kültür, medeniyet ve ticaretinin en yüksek düzeye ulaştığı konumlara gelmişti. Bu dönemde Türkiye'nin her köşesine inşa edilen maddi kültür eserleri

camii, medrese, han, hamam, hastane ve kervansaraylar, bugün hala ihtişamıyla ayakta durmaktadır.

2. Osmanlı Beyliği; Osmanlı Beyliğinin doğuşu ve özelliklerini iyi anlayabilmek için Selçuklu-Bizans bölgesinde 13. yüzyılda hâkim olan sosyal, ekonomik, kültürel şartları iyi incelemek ve araştırmak gereklidir. Beyliğin ortaya çıkışı, eski İslam Gaza Ananesi'nin uç bölgesinde hâkim bir unsur olduğu göze çarpar.

Uçlardaki en büyük özellik, uç kuvvetlerinin büyük kısmı Selçuklu Devleti tarafından sürülen ve Moğol baskısına dayanamayarak kaçan Türkmenlerin bu bölgelerin esas halkını oluşturması idi. Uç kısmının asker önderleri, bilgin ve çiftçi halk daha rahat bir hayat sürme imkânı elde etme düşüncesiyle gelip yerleşmeye başlamışlardı. Diğer uç beyliklerinden üstün mevki kazandıran asıl neden, Bizans'ta meydana gelen değişiklikleri iyi takip edip, yerinde değerlendirmesi idi.

1243 Yılından sonra Selçuklu Devletinin zayıflamaya başlaması, ülkede kargaşaya sebep olmuş, ayrıca Anadolu'nun zengin kaynaklarını sömüren Moğol nüfuz ve otoritesinin düşme göstermesi Moğol hakimiyetinden kurtulma zamanı geldiği şeklinde anlaşılınca, uç bölgesindeki Türkmen liderleri daha bağımsız hareket etmeye başlayarak, Osman Bey'in önderliğinde toplanmaya başladılar. Gücü artan Osman Bey, bulunduğu bölgenin en uç bölgesinde askeri faaliyetlere girişince, Osmanlı Beyliğinin parlak geleceği de başlamış oluyordu.

Osman Bey'in Bizans'a karşı giriştiği faaliyetleri sürekli bir savaş görünümünde olmuştur. Osman Bey'deki Gaza ananesinin uyanması ve bunun uygulama şekline dönüşmesi sonucu yaratılan "Gaza Ruhu" ile yapılan mücadele sempati ile

Fotoğraf Kaynak: <https://ilkturkbeylikleri.weebly.com/>

karşılıklı olarak, Beyliğin genişlemesine yardım etmiş, diğer beylikler tarafından önceleri desteklenmiştir. Osman Bey'in bu başarıları, gaza ananesiyle yüklü olan Türkmenlere moral kazandırmış ve sonunda yeni başarılar elde edilmesine sebep olmuştur. 1328 Yılından sonra Anadolu'da İlhanlı hakimiyeti de çökmesi ile Osman Gazi devlet politikası olarak Balkanlar'a doğru gaza ananesini devam ettirmeye koyulmuş, bu siyasi kuruluş Osman Gazi'ye nispetle Osmanlı adını almıştır.

1. Beyazıt (Yıldırım Beyazıt) dönemi ile başlayıp, 1. Mehmet (Mehmet Çelebi) dönemlerinde devam eden Anadolu Türk Birliğini sağlama mücadelesi de başlamıştı. Güçlü olan Beylikler küçükleri yenerek kendilerine kattıklarından sayıları zamanla azaldı. Başlangıçta, en güçlüleri Karaman ile Germiyan Beyliği idi. Osmanlı, Marmara kıyılarını alıp, Karesi Beyliğini ülkesine kattıktan sonra Rumeli'ye geçtiler. Bunun sonucu Osmanlı Beyliği Anadolu iktidarının en güçlü adayı oldu. Kimi kentler kendiliğinden, kimilerini de akraba yoluyla ele geçirerek Anadolu kesiminde güçlendi. Sonuçta, Osmanlı yaptığı mücadelede hepsini yenerek Anadolu'da Türk Birliğini sağladı. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) yaptığı

sefer ile Ramazanoğlu ile Dulkadir Beyliğine de son verdikten sonra Güneydoğu Bölgesi de Osmanlı Devleti hakimiyetine geçince ANADOLU TÜRK BİRLİĞİ tamamlanmış oldu.

3. Selçuklular, Anadolu'yu istila ve fetih hareketlerinin başlangıcından (1018) fetihlerin büyük ölçüde tamamlanmasına (1086) kadar geçen süre içerisinde Bizans'la, büyük bir azim ve kararlılıkla sürekli mücadelede bulunmuştur. Bu mücadele, genellikle iki taraf ordularının çarpışması biçiminde sürmüş olmakla birlikte, asıl olan kendilerine yeni bir yurt, yeni bir vatan bulma amacıyla, Anadolu'ya adeta coşkun bir sel gibi akan Türk Milletinin mücadelesi olmuştur. Esasen Türkistan ve Horasan'dan, sahip oldukları bütün kültür ve medeniyet unsurlarıyla batıya göç eden kalabalık Türkmen (Oğuz) topluluklarının iskan edilmesi, Selçuklu sultanlarının çok önemli tarihi bir sorunu olmuştur. Bu husus dikkate alınacak olursa, bir millet halinde batıya göç eden büyük Türk topluluklarına, üzerinde yaşayacakları bir yurt, bir vatan bulmak gerekiyordu, hatta zorunlu idi. İşte bu sebeple Türk-Bizans mücadelesi, Anadolu'nun Türk Yurdu ve Türkiye haline getirilmesine dek hiç durmaksızın başarıyla sürdürülmüştür.

Fotoğraf Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kuv%C3%A2-yi_Milliyе

Özetlersek; Milli tarihimizin en önemli olaylarından olan bugün üzerinde yaşadığımız Anadolu'nun Türk Yurdu haline gelmesinde Selçuklu Sultanlarının azimli ve kararlı mücadeleleri sonucu sahip olunmasından sonra, Beylikler döneminde sağlanan DİL BİRLİĞİ ve Osmanlı Devleti'nin sağladığı ANADOLU TÜRK BİRLİĞİ 1. Dünya savaşından sonra işgale uğradığında, Anadolu Türk Halkı, Selçuklu ve Osmanlı'dan sonra "Merv Gaza Ruhu" benzerini bu defa Vatan Savunması için aynı Gaza Ruhu ile mücadele edilip, başarıya ulaşarak İstiklal Mücadelesi kazanılmıştır.

Lozan görüşmeleri uzun ve çetin bir boğuşma halinde geçmiş, "Kuva-yı Milliye Ruhu" ile emperyalizm Çanakkale ve Anadolu'dan sonra Lozan'da karşılaşmış ve bu "Gaza Ruhu" galip gelmiştir. İşgal edilen vatan kurtarılmış, düşman ve yarıdakçıları yenilmiş, Ülke tam bağımsızlığa kavuşarak TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ kurulmuştur.

Bununla kalınmamış Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Cumhuriyeti Kuran Kadro kalkınma hamlelerine girişmiş, çağdaş yaşam için devrimleri gerçekleştirmiş ve demokrasi yolunda akıl ve yurtseverlik ile milleti birleştirmiş, milli menfaatleri hedef alan iç ve dış politikada barış öngörülerek, ilim ve irfan yönünde çalışmalara önem verilerek bu günün güçlü Türkiye'si olmuştur.

Bu itibarla Merv Şehri kararlarını uygulayarak Anadolu'yu bizlere vatan yapan Sultanlar ile kumandanlara, yokluk ve kıt imkanlar ortamında Kuvâ-yı Milliye ruhu ile yapılan mücadele sonucunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kuran Atatürk ve kurucu altın kuşak kadrosu ile bu mücadeleye katılan herkese minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz. Ruhları Şad Olsun. Yarının büyükleri olacak gençlere, tarihimizi bilmeleri için iyi anlatmalıyız.

Dilek ve temennimiz o dur ki, Milli Birliği sağlamış Türkiye Cumhuriyeti'nin ticaret, ekonomi ve sanayisi ile gelişip kalkınarak, huzurlu ve mutlu yaşam ortamı içerisinde, Güçlü Ordusuyla dünya siyasetinde kuvvetli ve saygın bir Devlet olarak yer almasıdır.

SONNOT

Türkçe; geniş anlamıyla Altay dil ailesinde yer alan Türk dil ve lehçelerin adıdır. Türkiye Türkçesi eski Oğuzca'nın Batı Oğuz bölümünde gelişmiş ve Anadolu Türkçesi denilmiştir. Anadolu'ya yerleşen Türk boyları kurdukları Beylikler Türkçeden pek ödün vermemişler, bu konuda Karamanoğlu Mehmet Bey'in fermanı önemlidir. Bundan sonra konuşma ve yazı dili olarak Türkçe yaygın hale gelmiştir. 16. Yüzyılda Edirneli Nazmi aruz ölçüsüyle ama içinde hiç yabancı sözcük bulunmayan şiirler yazmıştır. Bu durum Türk dili ve edebiyatında yalın Türkçe adıyla anılmaktadır.

Mahmut Kaşgari – XI yüzyılda yaşayan Türk dil bilgini Kaşgar'da doğmuştur. Bütün Türk illerini gezdiği ve altı bölümde topladığı Türk lehçelerini, doğu-batı lehçeleri diye yazdığı "Divan ü Lügat-it Türk", bir önsöz ile sözlük kısmından meydana gelmiştir. Seyahat tamamladıktan sonra Bağdat'a geldiğinde, Abbasi sarayında kendisine gösterilen itibara karşılık, Türkçe öğrenmek isteyen Araplar için (o çağda din yoluyla Asya içlerine doğru otoritelerini genişletiyordu) o zamanın Arapçasından çok daha zengin ve renkli olan kendi ana dilini Araplara öğretmek için eserini meydana getirmiştir.

Kaşgarlı Mahmut Türkçenin zenginliğini kanıtlamak amacıyla Divan ü Lügat-it Türk adlı eserini yazmıştır.

KAYNAKÇA

1. Türkiye Tarihi, Prof Dr. Yaşar Yücel- Prof Dr. Ali Sevim Cilt 1
2. Temel Britannica Cilt I- 18
3. Genel Kültür Ansikl. Cilt 4
4. 100 Ünlü Türk Büyüğü (Hürriyet yayını.)
5. 100 Osmanlı Büyüğü, Dr. Yaşar Ateşoğlu
6. İbni Batuta Seyahatnamesi – Bin Temel Eser
7. Aşıkpaşaoğlu Tarihi – Bin Temel Eser